

YENİ ASSUR KRALLIĞI'NDA DİN VE AVLANMA İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

An Assessment On The Relationship Of Religion And Hunting In The New Assur Kingdom

Yenal Sürün**

Öz

Yeni Assur Krallığı, MÖ. I. Binin ilk yarısında Mezopotamya'nın en büyük güçlerinden biri olmuştur. Krallığa ait yerleşim alanlarında çok sayıda arkeolojik çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmalar, Yeni Assur Krallığı'nın askeri, ekonomik ve sosyo-kültürel yaşamına ilişkin önemli veriler ortaya koymuştur. Başlangıçta beslenmenin temel gerekliliklerinden biri olarak ortaya çıkan avcılık, zamanla dini inançların bir pratiği haline gelmiştir. Yeni Assur'da av ve din ilişkisine ait veriler; arkeolojik kalıntılar, yazılı veriler ve tasvirli eserlerden sağlanmaktadır. Bu verilere dayanarak avcılığın tanrıların emri ile krallar tarafından gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Avlanmayı emreden tanrılar arasında Ninurta ve Nergal bulunmaktadır. Avı gerçekleştiren krallar; Adad-nirari, Assur-nasur-apli, Şulmanu-aşerid ve Assur-ban-apli'dir. Avlanılan hayvanlar ise aslan, boğa, fil, geyik, dağ keçisi, eşek, deve kuşu, maymun, domuz ve panterden oluşmaktadır. Dinsel bir anlam yüklenen çeşitli türdeki mitolojik yaratıkların avlanması da dinin avlanma üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bunların dışında, kralların; tanrının emrini yerine getirdiğini göstermek için avladıkları hayvanlara libasyon düzenlemeleri de av ve din arasındaki ilişkinin bir başka yönünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Assur, Avcılık, Din, Aslan, Boğa

Abstract

The Neo-Assyrian Kingdom became one of the greatest powers of Mesopotamia in the first half of the first millennium BC. Numerous archaeological studies have been conducted in the settlements of the kingdom. These studies have yielded important data on the military, economic and socio-cultural life of the Neo-Assyrian Kingdom. Hunting, which initially emerged as one of the basic requirements of nutrition, became a practice of religious beliefs over time. Data on the relationship between hunting and religion in Neo-Assyria are provided by archaeological remains, written data and depicted artifacts. Based on these data, we see that hunting was carried out by kings on the orders of the gods. Ninurta and Nergal are among the gods who ordered hunting. The kings who carried out the hunting are Adad-nirari, Assur-nasur-apli, Shulmanu-asherid and Assur-ban-apli. The animals hunted include lions, bulls, elephants, deer, ibex, donkeys, ostriches, monkeys, pigs and panthers. The hunting of various types of mythological creatures with a religious meaning also reveals the influence of religion on hunting. Apart from these, the fact that kings made libations to the animals they hunted to show that they had fulfilled the orders of the gods reveals another aspect of the relationship between hunting and religion.

Keywords: Neo-Assyrian, Hunting, Religion, Lion, Bull

* Bu makale, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projesi Başkanlığı (BAP) tarafından desteklenen 2015-SOB-YL003 numaralı "Arkeolojik Veriler Işığında Yeni Assur'da Av ve Avcılık" konu başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümünün yeniden değerlendirilmesiyle oluşturulmuştur.

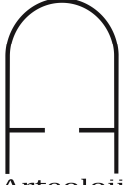
** Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, yenalsrn@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6846-5467.

Extended Summary

The Assyrian Kingdom, named after the city of Assur, was founded in Northern Iraq, on the banks of the Tigris River, in the early 2nd millennium BC. This kingdom, which existed until the end of the 7th century BC, ruled over a wide geography for about 1400 years. The last four hundred years of the Assyrian Kingdom (1000-612 BC) is called the "Neo-Assyrian Period". During this period, the kingdom established sovereignty in Mesopotamia, Western Iran, Syria, the Eastern Mediterranean, Çukurova and Taurus in Anatolia. Spread over such a wide geography, the kingdom left behind a very important tradition in social and cultural terms as well as its military success. The kingdom, which was ruled by a theocratic administration, had very strict and strict rules on religion. The origin of their religious beliefs dates back to the Sumerian Period. The chief god of the kingdom is Assur. They also adopted Sumerian, Babylonian and Akkadian gods. The king ruled the country in the name of God. The Neo-Assyrians also built religious buildings such as chapels and temple complexes.

Hunting is a practice that has continued to exist since the first day mankind emerged. Hunting initially developed in line with basic needs. However, it has changed depending on the development of societies. Hunting, which was a source of food for the poor, became a sport for the rich. Sometimes it became a political display and a religious necessity. This was also the case for the Neo-Assyrian kings. The kings carried out this activity as a religious worship to God. Numerous archaeological excavations have been carried out in the geography where the Neo-Assyrian Kingdom was established. These studies have revealed very important information about the life of the Neo-Assyrians. Hunting has also taken its place among these data. Information on hunting and hunting is provided by archaeological remains, written sources and visual arts. Written sources mention kings such as Adad-nirari II, Assur-nasir-apli II, Sulmanu-asherid III and Assur-ban-apli. Written sources provide information about the gods who ordered hunting, the kings who hunted and the animals hunted. The wall reliefs of Ashshurban-apli Palace in Niniveh, one of the Neo-Assyrian cities, reveal information on hunting. There is also visual information on the seals obtained from Tell Halaf, Balawat and Nimrud. Another source providing information on this subject is the bronze door reliefs of Balawat. Visual sources provide information about the animals hunted, the weapons used in hunting, hunting styles and religious ceremonies after hunting. In addition to these, animal bones found in the floors or foundations of the constructed buildings are also hunting-related remains. These remains emphasize the sacrificial ceremonies performed before the construction. Written sources reveal that animals such as lion, bear, elephant, wild bull, tiger monkey, wild ox, deer, mountain goat, wild donkey, bird, panther and wild pig were hunted. Visual sources show that lions, grasshoppers, gazelles, deer, fish, birds, rabbits, wild bulls, wild mules and snakes were hunted.

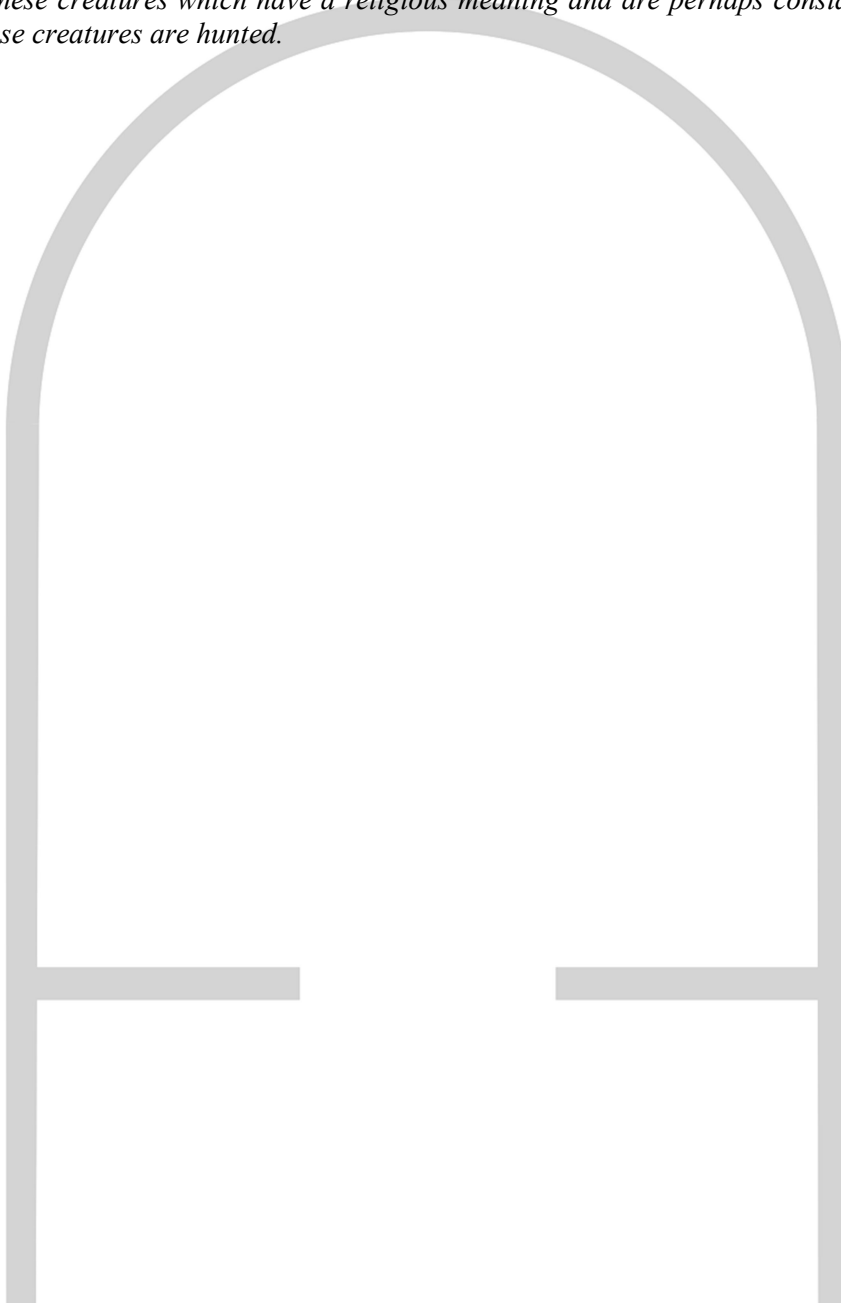
Archaeological sources also provide information about the tools used during hunting and the people in charge. Accordingly, they used two-wheeled vehicles, boats, rafts, rafts, waders, cages and fences as equipment. As weapons, they used arrows, spears, swords, daggers and fishing rods. Eunuchs, infantry and cavalry were used as auxiliaries while the king was hunting. Written sources reveal that hunting was carried out by the king on the orders of the gods. There were two kings who ordered this hunting: Ninurta (god of hunting and war) and Nergal (god of the underworld). In the Neo-Assyrian Kingdom, feasts were organized for various purposes for the gods at certain times of the year. It is noteworthy that the kings and the gods also participated in the hunting. Visual sources mostly provide information about the libation ceremonies held for the gods after the hunt. Kings performed this ceremony especially on the animals they hunted such as lions and bulls. The lion and bull were chosen as ceremonial animals for a reason: Power and might. The hunting libation was a way for kings to express

Arteoloji
Dergisi

Yenal Sürün

their gratitude to the gods. It was also meant to show that the hunting order given to the king by the god had been carried out. We know from visual sources that mythological creatures were also hunted. These include creatures with human and lion heads, bi- and quadrupedal legs, wings, human or lion feet, horse or human bodies. Mythological creatures are fantastic creatures with religious meaning. These creatures are shown being hunted by humans. It is not clear why these creatures which have a religious meaning and are perhaps considered sacred, perhaps these creatures are hunted.

Giriş

Assur Krallığı'nın son dört yüz yılı (MÖ. 1000-612) “Yeni Assur” olarak adlandırılmaktadır. Krallık bu evrede, İran, Akdeniz'in doğu bölümü, Suriye ve Çukurova'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada egemenlik kurmuştur (Sevin, 1999, s. 7). Böylesine geniş bir alana yayılan krallık, MÖ. I. binlerde Yakındoğu'nun en büyük güçlerinden biri haline gelmiştir. Sosyo-kültürel, ekonomik ve dini anlamda birçok konuda bilgi sahibi olduğumuz Yeni Assur Krallığı; av, avcılık ve din konusunda da önemli veriler ortaya koymuştur. Yazılı ve görsel veriler bu konuda bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Yeni Assur'un egemenlik kurduğu sınırlar içerisinde çok sayıda kent inşa edilmiştir. Bu kentlerin çoğunda kazılar gerçekleştirilmiştir. Kazılar sonucunda çok sayıda veri ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan duvar kabartmaları ile resimler, avlanmaya ilişkin çok sayıda bilgi içermektedir. Eldeki bu bilgilerden hareketle Köroğlu (2008), Öz (2016), Collon (2013) ve Albenda (1972, 2008) bu konuda çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmişlerdir. Köroğlu (2008), kabartmaları esas alarak aslan, boğa ve eşek avına yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur. Öz (2016), sadece yazılı veriler ve duvar kabartmalarına bağlı kalarak avlanmayı ele almıştır. Albenda (1972, 2008); ceylan, aslan ve geyiğin avlanmasını kabartmalar ışığında incelemiştir. Collon (2008), çalışmasında bir kuş kabartmasını farklı dönemlerle beraber Yeni Assur'u da ele alarak değerlendirmiştir. Söz konusu bu çalışmalarda Yeni Assur Krallığı'nda avlanma çoğunlukla ikonografik açıdan değerlendirilmiş, bu değerlendirmeler belli bölümlerle sınırlı kalmış ve avlanma ile din ilişkisi üzerinde durulmamıştır.

Teokratik bir yönetim anlayışına sahip olan Yeni Assur Krallığı, dini yaşam ve pratikleri konusunda oldukça katı ve tutucu geleneklere sahipti. Yeni Assurlularda “Assur” baş tanrıdır. Bununla birlikte Babil, Akad ve Sümerlilerin benimsediği tanrılara da kendi panteonlarında yer vermişlerdir. Kral ülkeyi tanrı adına yönetmekteydi (Köroğlu, 2008, s. 189). Yeni Assur'da din ile ilişkili olarak, şapel ve tapınak kompleksleri gibi dini yapılar inşa edilmiştir (Sevin, 1999, ss. 121-147). Dönemin yazılı metinleri ve görsel sanatları avlanma hakkında önemli veriler içermektedir. Yazılı metinlerde avlanan yabani hayvanlar arasında aslan başta olmak üzere fil, boğa, kaplan,

ayı, öküz, maymun, dağ keçisi, geyik, eşek, panter, kuş ve domuzun adı geçmektedir. Ayrıca görsel kaynaklar da (kabartmalar ve mühürler) çekirge, aslan, geyik, ceylan, balık, tavşan, kuş, boğa, katır ve yılan gibi avlanan bazı hayvanlara yer verilmiştir. Söz konusu verilerden avcılarının avlanırken taşıt, kayık ve sal, kafes ve su tulumu gibi teçhizatları kullandıkları anlaşılmaktadır. Silah olarak da mızrak, ok, hançer, çit ve oltalardan faydalanmışlardır. Ayrıca ava kralla birlikte yardımcı olarak haremağası, süvari, piyade ve av köpekleri de eşlik etmiştir. Arkeolojik verilerden Yeni Assur'da avlanmanın ekonomi, sosyal, dini ve kültürel anlamda bir işlevinin olduğundan söz etmek mümkündür. Bu ifadelere bağlı olarak aşağıda yazılı veriler ve görsel sanatlar ışığında Yeni Assur'da avlanma ile din ilişkisi değerlendirilmiştir.

1. Yazılı Veriler

Yeni Assur Dönemi'ne ait yazılı kaynaklarda avlanmaya dair çok sayıda bilgi mevcuttur. Yeni Assur krallarına ait yazılı kaynaklar ile bazı rahiplerin Aşşurhaidin ve Aşşurbanapli'ye gönderdikleri birkaç mektuptan, avlanma ve din ile olan ilişkisi hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Bu yazılı metinler aşağıda kronolojik olarak ele alınmıştır.

1.1. II. Adad-nirari (M.Ö. 911-891)

Kral II. Adad-nirari dönemine ait bir yazılı metinde, av ve din ilişkisi hakkında bazı bilgiler mevcuttur. Söz konusu yazıt; kralın, tanrılar Ninurta ve Nergal'in emri ile birçok hayvanı avladığını belirtmektedir. Yazıt şu şekildedir:

Rahipliğimi seven tanrılar Ninurta ve Nergal, bana yabancı hayvanlar verdiler ve avlanma için emrettiler. 360 aslanı güçlü saldırılarım ve hızlı ayaklarım ile av taşıtımdan devirdim. 240 yabancı boğayı öldürdüm. Boynuzlu, erkeksi ve güçlü 9 yabancı boğayı canlı yakaladım. Bir çatışmada 6 fili öldürdüm. 4 fili pusuya düşürdüm ve onları canlı yakaladım. Bir tuzak vasıtasıyla 5 fil yakaladım. Assur'da aslanlar, yabancı boğalar, filler, aialu-geyik, dağ keçisi, yabancı eşekler ve deve kuşlarının bir sürüsünü oluşturdum (Grayson, 1991, s. 154).

1.2. II. Assur-nasir-apli (M.Ö. 883-859)

Kral II. Assurnasirapli'ye ait iki adet yazılı metinde dini anlamda avlanmanın bahsi geçmektedir. Bu yazıtların her ikisinde de kral, tanrılar Ninurta ve Nergal'in emri ile avlanmayı gerçekleştirdiğinden söz etmektedir. Söz konusu dönemde tanrıların avlanma emrine ilişkin olarak Grayson şu ifadelerle yer vermiştir (1991), Birinci Metin: “Rahipliğimi seven tanrılar Ninurta ve Nergal, bana yabancı hayvanlar verdiler ve avlanma için emrettiler. Pusuya düşürdüğüm 30 fili öldürdüm. Lordumun kılıçlarla saldırısı ile 257 güçlü yabancı boğayı av taşıtımdan devirdim. 370 güçlü aslanı mızrakla kafesteki kuşlar gibi öldürdüm” (ss. 226-227).

İkinci Metin:

Rahipliğimi seven tanrılar Ninurta ve Nergal, bana yabancı hayvanlar verdiler ve avlanma için emrettiler. 450 aslan öldürdüm. Lordumun saldırısıyla 390 yabancı boğayı av taşıtımdan devirdim. 200 deve kuşunu kafesteki kuşlar gibi öldürdüm. İzlediğim 30 fili pusuya düşürdüm. 50 yabancı boğa, 140 deve kuşu ve dağlar ile ormanlardan 20 güçlü aslanı canlı yakaladım. Suhu ile Lubdu arazisi yönetiminden ganimet olarak 5 fil kabul ettim ve onlar seferimde benimleydiler. Yabancı boğalar, aslanlar, deve kuşları, erkek ve dişi maymunların sürülerini topladım (Grayson, 1991, ss. 291-292).

1.3. III. Şulmanu-aşerid (M.Ö. 858-824)

III. Şulmanu-aşerid Dönemi'ne ait iki yazılı metin dini açıdan avlanma konusuna dair veriler içermektedir. Diğer krallarda olduğu gibi III. Şulmanu-aşerid de tanrılar Ninurta ve Nergal'in emri ile avlanmayı gerçekleştirdiğinden bahsetmektedir. Bununla ilgili iki metin söz konusudur:

Birinci Metin:

Rahipliğimi seven tanrılar Ninurta ve Nergal, bana yabancı hayvanlar verdiler ve avlanma için emrettiler. Arabamla [N yabancı boğalar], 640 aslan, 40 (?) fili öldürdüm. 28 dişi ayıyı, 5 aialu-geyikle birlikte, [...], N

yüz ve 20 [...], 51 bataklık domuzu, [N] yüz ve 22 [...], panterler, ve 1 senkurru'yu yakaladım (Grayson, 2002, s. 84).

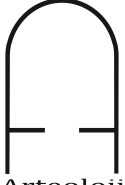
İkinci Metinde Grayson şu ifadelere yer vermiştir (2002), “Rahipliğimi seven tanrılar Ninurta ve Nergal bana yabancı hayvanlar verdiler ve av için bana emrettiler. Arabamla 373 yabancı boğayı ve bir saldırımla 399 aslanı öldürdüm. 29 file de pusu kurdum” (s. 41).

1.4. Aşşur-ban-apli (M.Ö. 668-627)

Kral Aşşur-ban-apli'ye ait bir metinde kral, tanrı Ninurta ve Nergal'in emri ile avlanmaya çıktığını belirtmektedir. Yazıt aşağıdaki gibidir:

Ben Aşşur-ban-apli, evrenin kralı, Assur'un kralı, tanrılar Ninurta ve Nergal'in emriyle düz arazide bir aslanı kuyruğundan yakaladım ve benim müttefiklerim elimdeki sopayla aslanın kafasını ezdi. Ben Aşşur-ban-apli, evrenin kralı, Assur'un kralı, benim lordum spordayken, onlar bir azgın aslanın kafesin dışına çıkmasına izin verdi ve yürüyerek benim mızrağımla, ben.....onun....., ama onun yaşamı sonlanmadı. Nergal'in emriyle, arazinin kralı, ki o bana güç ve kahramanlık verdi, ben demir destekli hançerimle onu bıçakladım ve öldürdüm.....Ben Aşşur-ban-apli, evrenin kralı, Assur'un kralı, savaşın leydisi İştâr ve tanrının kralı Assur için kahramanlığın yaşam kararı..... Nergal, ki o gitmeden önce, bana arazideki avlanmanın her bir formunu üstlendirdi ve benim gücüm ve zevkime göre, ben.....ileriye gittim. Arazide açık bir alanda, azgın aslanlar, dağların korku dolu yaratıkları dışarı çıktı. Onlar benim krali taşıtımın etrafını sardı. Büyük tanrılar Assur ve Nergal'in emrinde benim lordum,.....benim boyunduruğumda.....ben bu aslanların gücünü paramparça ettim (Luckenbill, 1968, ss. 391-392).

Yukarıdaki yazılı kaynakların yanı sıra rahiplerin Aşurahaidin ve Aşşurbanapli'ye gönderdiği bir mektuptan, Yeni Assur'da tanrılar için düzenlenen şöenlerde avlanmanın da yerinin olduğunu anlamaktayız. Bu konuya ilişkin tek örnek,

Nabû (tanrı) ile Taşmetu'nun (tanrıça) evliliğinden söz eden tablettir. Tablet şu şekildedir:

Kralıma, Lorduma: hizmetkârınız Nergal-şarrani. Kralıma, lorduma iyi sağlıklar. Nabû ile Marduk kralımı ve lordumu kutsamalı. Yarın akşam dördüncü günde, Nabû ve Taşmetu yatak odama gelecek. Beşinci günde onlara kraliyet şöleni hazırlanacak. Buna denetleyici de eşlik edecek. Onlar saray için tallakku objesi ve aslan başlı bir riton getirecek. Beşinci günden onuncu güne tanrılar, yatak odasına gelecek ve denetleyici ile oturacaklar. On birinci günde Nabû dışarı gidecek ve bacıklarını gerecek. O (Nabû), av parkına gidecek ve yabani öküzü öldürecek. Sonra, yükseldi ve onu konutuna aldı. O (Nabû), benim kralımı, lordumu ve onun evini kutsayacak (Cole ve Machinist, 1998, s. 62).

Yeni Assur Dönemi'ne ait söz konusu metinler incelendiğinde avlanma konusunda ortak özellikler olduğu anlaşılmaktadır. Yeraltı tanrısı Nergal ve av ve savaş tanrısı Ninurta'nın tanrının emri ile ava çıkmaktadır. Söz konusu tanrılar, avlanmanın kendilerine güç kazandırmasının yanı sıra bunu bir kahramanlık olarak değerlendirmişlerdir. Bu düşünce doğrultusunda avlanan hayvanlar arasında; fil, ceylan, ayı, aslan, dağ keçisi, geyik, panter, boğa, öküz ve eşek yer almaktadır. Rahipler tarafından Aşurhaidin ve Aşşurbanapli'ye yazılan mektuptan, avlanmanın tanrıya atfedildiği anlaşılmaktadır. Keza bu veri, avlanma ile din arasındaki ilişkiyi ortaya koyar niteliktedir. Öz (2019), "Assur'da tanrılar için düzenlenen şölenlerin belirli günlerinde av gösterilerinin de yapıldığını önermiştir" (s. 119). Rahipler tarafından kral Aşurhaidin ve Aşşurbanapli'ye yazılan mektuptan; evlilik töreninin ardından, 11. günde Nabu'nun avlanma gerekçesiyle av alanına gitmesine dair geçen ibare Öz'ün bu görüşünü destekler niteliktedir.

2. Tasvirli Eserler

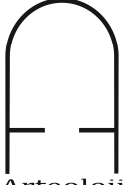
Dönemin kabartmaları ve mühürleri de avlanma ile din arasındaki bağlantıyı ortaya koyar niteliktedir. Görsel verilerden; maymun, yılan, geyik, fil, kaplan, katır,

öküz ve domuz gibi hayvanların avlandığı anlaşılmaktadır. Bunlardan boğa ve aslan Assur dininde yer bulan hayvanlardır.

Yeni Assur Krallığı kentlerinden Niniveh Aşşurbanapli Sarayı Oda S (Barnett, 1958, fig. 90-97) (Çizim 1) ve Nimrud Kuzey Batı Sarayı'nda (Barnett ve Lorenzini, 1975, res. 35; Sevin, 2010, s. 36) (Çizim 2-3) yer alan kabartmalar, boğa ve aslana düzenlenen libasyon (sıvı sunumu) ile ilgili bilgiler sağlamaktadır. Kral başta olmak üzere libasyon törenlerine kralın veliahtı, haremağası, askerler ve çalgıcılar katılmıştır. Libasyon törenlerinin av sonrasında av ve savaş tanrısı Ninurta ile av tanrısı Palil'e düzenlendiği ifade edilmiştir (Sevin, 2010, s. 36). Libasyon törenlerinde kral bir elinde yay bir elinde de kase tutmaktadır. Çalgıcılar tarafından çalınan müzik eşliğinde kral, avlanan hayvanların üzerine sıvı dökerken betimlenmiştir (Çizim 1). Böylelikle libasyon ritüelinde bir sıvının kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kral Aşşurbanapli'ye ait bir yazıt, avın ardından gerçekleştirilen libasyon ritüelinde kullanılan bu sıvının şarap olduğunu göstermektedir. Luckenbill'in bahsini ettiği yazıt şu şekildedir (1968), "Ben Aşşur-ban-apli, evrenin kralı, güçlükleri yenerek Ninil ve Assur'u bağışlayan Assur Kralı, öldürdüğüm aslanlar, -savaşın sultanı İştâr'ın korkunç yayını onlara doğru gerdim. Bir kurban getirdim. Onların üzerine şarap libasyonu döktüm" (s. 391).

Yeni Assur Dönemi kabartmalarının yanı sıra mühürleri de avlanmanın dini boyutu hakkında görsel bilgiler içeren verilerdendir. Tell Halaf, Balawat ve Nimrud'dan birkaç mühür üzerinde av sahneleri betimlenmiştir (Herbordt, 1992, ss. 5-11) (Çizim 4/A-D). Söz konusu sahnelerde avcılar, mitolojik yaratıkları avlarken tasvir edilmişlerdir. Avcılar mitolojik yaratıkları avlamada ok kullanmışlardır. Eski Çağ'da mitolojik sahnelerin dini içerikli anlamlar taşıdığı bilinmektedir. Bu bağlamda mühürlerde işlenmiş av sahnelerinin de dini bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Yeni Assur dini yaşamında kehanetler de önemli bir yer tutmaktadır. Krallar, gelecekte kendilerini nelerin beklediği hakkında fikir sahibi olmak amacıyla kurban edilen hayvanların iç organlarını (özellikle ciğerler) kullanmışlardır. Gezegenlerin hareketlerini de bu iç organlar ile bağlantı kurarak yorumlamışlardır (Köroğlu, 2006, s. 189). Balawat Tunç Kapı kabartmasında bir kahin, kurban edilmiş boğanın iç organlarına bakarak düzenlenecek bir askeri sefer hakkında kehanette bulunmaktadır

Yeni Assur Krallığı'nda Din ve Avlanma İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme (Sevin, 2010, s. 69) (Çizim 5). Ayrıca görsel verilerden, kartalın savaşa katılması ve düşmana saldırması ile ilgili bilgiler de mevcuttur. Ancak kartal sadece savaşta değil aynı zamanda kehanet metinlerinde de yer almıştır. Bu metinler ile ilgili olarak Moren (1979), "Eğer çok sayıda kartal sürekli olarak bir ordunun önünde uçuyorsa _ ordunun çöküşü meydana gelecektir" (ss. 210-213) ifadelerine yer vermiştir. Bunu dışında yırtıcı bir şahinin hareketlerine bakarak düzenlenecek askeri seferin sonucu ile ilgili kehanetlerde bulunmuşlardır (Leichty, 2003, ss. 259-284; Coşkun, 2019, s. 136). Kehanet amacıyla kurban edilen ya da hareketleri gözlemlenen bu hayvanların av hayvanı olup olmadığı konusu tartışmalıdır.

Yeni Assurlular büyücülük faaliyetleri ile de uğraşmışlardır. İyi amaçlar doğrultusunda "Ak Büyü", kötü işler için de "Kara Büyüyü" kullanmışlardır (Köroğlu, 2006, s. 189). Bu büyülerde hayvan kullanılmakla birlikte bu hayvanların evcil mi yoksa yabani av hayvanları mı olduğu konusu ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Hititlerin büyüde canlı kuşları kullandığı bilinmektedir. Hititlere ait bir büyü metni ile ilgili olarak Ünal şu ifadelerle yer vermiştir (2012), "hastalanmış kraliyet çiftinin tedavisi sırasında canlı bir kartalın yakalanıp getirildiği ve hastalara belli etmeden aniden uçurulduğu ve bu suretle irkilip kalan hastalar üzerinde psikoşokla tedavi yapıldığının" (s. 667). Ünal, bu veriden hareketle Hititlerde yabani hayvanların canlı bir şekilde yakalandıklarını ve çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanıldıklarını belirtmiştir (Mutlu, 2014, s. 7). Yeni Assur duvar kabartmaları ve mühürleri ile yazılı metinler; canlı bir şekilde ele geçirilmiş kaplan, tavşan, geyik, ceylan, kuş, yılan ve maymun gibi hayvanlardan söz etmektedir. Adı geçen hayvanların Yeni Assurlular tarafından büyülerde kullanıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Hititlerde görülen bu uygulamanın Yeni Assurlular tarafından da kullanılmış olması muhtemeldir.

Mezopotamya'da, Akad Dönemi'nden itibaren tanrılara yiyecek ve içecek sunulmakla birlikte hayvan da kurban edilmiştir. Evcil ya da yabani hayvanların avlanmasına ilişkin olarak Lundquist şu ifadelerle yer vermiştir (1994), "Tanrılara kurban olarak yabani hayvanlara oranla evcil hayvanların daha çok tercih edildiği ve bunu da yabani hayvanların aksine evcil hayvanların insanlarla özdeşleştirilmesi ve birlikte yaşadığı için değerli bir kurban olarak düşünüldüğü" (s. 97). Orta Assur

Dönemi'ne tarihlendirilen “Beyaz Obelisk” üzerinde yer alan kabartmada, I. Assurnasirapli (M.Ö. 1049-1031) tapınak önünde tanrılara kurban sunarken betimlenmiştir (Sevin, 1999, ss. 121-147). Yeni Assur'da da benzer şekilde, tanrı adına yapılan tapınaklar için kurban merasimlerinin düzenlendiği bilinmektedir (Sevin, 1999, s. 173). Bunların dışında, tanrılardan yardım almak amacıyla tapınaklardaki “bit akiti” bölümünde dinsel bir tören olan “akītu” merasimleri gerçekleştirilmekteydi (Sevin, 1999, s. 171). Tanrı isminin yer almadığı, bir ayın sekizinci gününde “Akītu” tören kutlamasını içeren bir raporda “akītu” bölümünden söz edilmektedir. Ayrıca “Akītu” törenlerinde tanrılara yiyecek ve kurban sunulması gibi uygulamalardan söz edilmektedir (Driel, 1969, ss. 153-155).

Bir başka yazıtta ise “akīt-şēri” töreninde kurban, libasyon ve tütsü yakmadan bahsedilmiştir (Ökse, 2006, s. 53). Yazıttan, Nisannu'nun festivalin zirvesinin 5. gün olduğu, dua esnasında kurbanlık hayvanın tapınağa getirildiği ve sonra da Fırat Nehri'ne atıldığı ifade edilmiştir (Mutlu, 2014, s. 11). Yine bu metinde 5. günün akşamında kralın, tanrı adına beyaz bir boğanın kurban edildiği bir törene katıldığından söz edilmektedir (Öz, 2016, s. 120). Mezopotamya'da süregelen bu uygulama, Yeni Assur'da da uygulanmış olmalıdır. Kurban olarak kullanılmış hayvanların av sonucu canlı olarak ele geçen hayvanlar olabileceği düşünülebilir.

Yeni Assur'da kraliyet ailesinden ölmüş kişiler için ölü yemeklerinin verildiği de bilinmektedir. Yeni Assur kralı Aşşurbanapli'ye ait bir yazıt bunun kanıtı niteliğindedir. Albenda'nın ifade ettiği metin şu şekildedir (2008), “Kraliyet atalarımın ruhları için, devam etmeyen su içme (ritüelini) ve ölü adına sunulan kurbanları tekrar canlandırdım” (s.73). Yazıttan, ölü gömmede uygulanan çeşitli ritüellerle birlikte kurban töreninin yapıldığını da görmekteyiz. Bu uygulamada da kurban edilen hayvanların evcil ya da avlanılan hayvanlar olup olmadığı konusu açık değildir. Bunların yanı sıra bina inşa faaliyetlerinde, günümüzde bile bazı yerlerde uygulanmakta olan kurban merasimleri gerçekleştirilmiştir. Nimrud Kuzeybatı Sarayı'nın koridorunda, taban altında bir ceylana ait kemik kalıntıları ele geçmiştir. Yine Ur'da, bir yapının temelinde kuşlara ait kemikler tespit edilmiştir. Kurban edilen bu hayvanların av sonucu yakalanan hayvanlar olması muhtemeldir (Black ve Green, 2003, s. 101).

Sonuç

Arkeolojik verilerden Yeni Assurluların dini yaşamında avlanmanın tanrıların (Nergal, Ninurta) emriyle krallar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Böylelikle Assur'da avlanmanın soylular, özellikle de kral tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Assurlular avlanmayı, soyluluk ve güç göstergesinin yanı sıra tanrılara şükranlarını sunmak için de gerçekleştirmiş olmalıdırlar. Yeni Assur Krallığı'nda çeşitli amaçlar doğrultusunda (askeri sefere çıkma, zafer töreni, inşaat faaliyetleri, tarımsal faaliyetler gibi) yine kralın başkanlığında bir takım dini ritüeller gerçekleştirilmiştir. Bu ritüeller arasında libasyonun önemli bir yerinin olduğu, yazılı ve görsel verilerden bilinmektedir. Bu bulgular, kralların av faaliyetlerinden sonra olasılıkla tanrularına şükranlarını sunmak için dini ritüeller yaptıklarını ortaya koymaktadır. Bu ritüellerde libasyon, özellikle aslan ve yabani boğaya uygulanmıştır. Buna sebep olarak söz konusu hayvanların daha yırtıcı, kuvvetli ve gösterişli olması gösterilebilir. Yeni Assur'da avlanılan hayvanlar büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Ancak bu hayvanlardan ceylan, kuş, boğa ve aslanların dinsel içerikli törenlerde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum diğer hayvanların dini törenlerde kullanılmadığı anlamına gelmemelidir.

Yeni Assur Krallığı'nın çağdaşlarından olan Urartu Krallığı'nda da avlanma ve din arasında belirgin bir ilişki söz konusudur. Bir kemere ait parça üzerinde, aslan avında olan bir süvariye kanatlı bir insanın (tanrı?) mızrağı ile yardım ettiği görülmektedir. Bir pektoral üzerindeki sahnede ise, hayat ağacını dölleme ritüelinde keçi avının betimlenmiş olduğu görülmektedir (Çavuşoğlu, 2003, ss. 21-25; Çavuşoğlu, 2014, s. 45; Gökce, 2018, ss. 320-321). Bu durum, avlanılan ve özellikle dini içerikli sahnelerde yer alan hayvanların değişmediğinin bir göstergesidir. Aslan ve boğa yine en sık karşılaşılan av hayvanları olarak görülmektedir. Söz konusu bu hayvanlar, dini sahnelerin ve metinlerin en sık tercih edilen hayvanları arasındadır. Ayrıca bu örnekler, Yeni Assur'da olduğu gibi Urartu'da da tanrı ve kralların ava katıldığını göstermesi açısından önemlidir. Sonuç olarak; teokratik bir yönetim anlayışına sahip olan Yeni Assur'da av faaliyetlerinde de dinin önemli bir etkisi olmuştur. Bu etki, özellikle ava çıkmadan önce alınan av emrinde ve av sonrası gerçekleştirilen ritüellerde söz

konusudur. Çeşitli amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen av faaliyetlerinde özellikle din temalı avlanmaların özel bir yerinin olduğu da açıktır. Diğer türdeki avlara daha çok görsel sanatlarda yer verilirken dini unsurlar taşıyan av faaliyetlerine yazıtlarda yoğun bir şekilde yer verdiği görülmektedir. Yine dini amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen avların belli bir düzen ve plan doğrultusunda gerçekleştirildiğinden söz etmek mümkündür. Ayrıca tanrıların av emrini vermeleri ve bizzat kendilerinin de ava katılmaları, av olan ilişkilerini de ortaya koymaktadır. Avcılık ve avlanma, insanoğlunun ortaya çıktığı ilk günden bu yana devam etmektedir. Ancak her dönemin ihtiyaçlarına göre farklı amaçlar doğrultusunda gerçekleşmiştir. Avcılık, tarımsal faaliyetlerin gelişmediği dönemlerde beslenme, savaşın ön planda olduğu durumda askerleri eğitim (Polat, 2021, s. 102), teokratik toplumlarda ise dini ritüeller doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Yeni Assur Dönemi, askeri ve ekonomik açıdan güçlü bir yapıya sahip olmakla birlikte bu iki unsur önemini korumaya devam etmiştir. Ancak artan refah düzeyi ve buna bağlı olarak gelişen sosyal yaşam, dinin toplum üzerindeki etkisinin giderek artmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum Yeni Assur'da dini amaçlarla gerçekleştirilen avlanmanın önemli bir yerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Albenda, P. (1972). Ashurnasirpal II Lion Hunt Relief BM124534. *Journal of Near Eastern Studies*, 31(3), 167-178.
- Barnett, R. D. (1958). *Assyrische Palastreliefs*. Artia.
- Barnett, R. D. ve Lorenzini, A. (1975). *Assyrische Sculpturen in the British. Bongers*.
- Gökce, B. (2018). Urartu Krallığı'nda Av ve Avcılık. *XVII. Türk Tarih Kongresi: Eski Anadolu Uygarlıkları, I*, 311-329.
- Black, J. ve Green, A. (2003). *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar, İfritler, Semboller*. Aram Yayıncılık.

Cole, S. ve Machinist, P. (1998). *Letters from Priests to the Kings Esarhaddon and Assurbanipal*. Helsinki University Press.

Collon, D. (2013). Hunting and Shooting. *Anatolian Studies*, (33), 51-56.

Çavuşoğlu, R. (2003). A Fragmentary Urartian Belt in the Diyarbakır. *Studi Micenei Ed-Anatolici Fasciolo*, XLV(1), 21-26.

_____ (2014). *Urartu Kemerleri/Urartian Belts*. Rezzan Has Müzesi Yayınları.

Driel, G. V. (1969). *The Cult of Aşşur*. Assen.

Grayson, A. K. (1991). *Assyrian Rulers of the Early First Millenium BC I (1114-859 BC)*. *The Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Periods Volume 2*. University of Toronto Press.

_____ (2002). *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858-745 BC)*. University of Toronto Press.

Herbordt, S. (1992). *NeuAssyrische Glyptic des 8.-7. Jh. V. Chr.* State Archives of Assyria Studies.

Köroğlu, K. (2006). *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*. İletişim Yayınları.

_____ (2008). Eski Mezopotamya'da Kralların Av Partileri. E. G. Naskali ve H. O. Altun (Ed.), *Av ve Avcılık Kitabı* (ss. 3-10). Kitabevi.

Luckenbill, D. D. (1968). *Ancient Records of Assyria and Babylonia II*. The University of Chicago Press.

Lunquist, J. (1994). What is a Temple? a Preliminary Typology. D. W. Parryand (Ed.), *Temples of the Ancient World* içinde (ss. 83-118). Utah.

Mutlu, A. S. (2014). Eski Mezopotamya'da Tanrılara Sunulan Kurbanlar. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, XVII, 1-17.

Ökse, T. (2006). Eski Önasya'dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri. *Bilig*, (36), 47–68.

Öz, E. (2016). Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında, Mezopotamya'nın Erken Dönemlerinden Yeni Asur Devri Sonuna Kadar Kralların Av Faaliyetleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (45), 143-158.

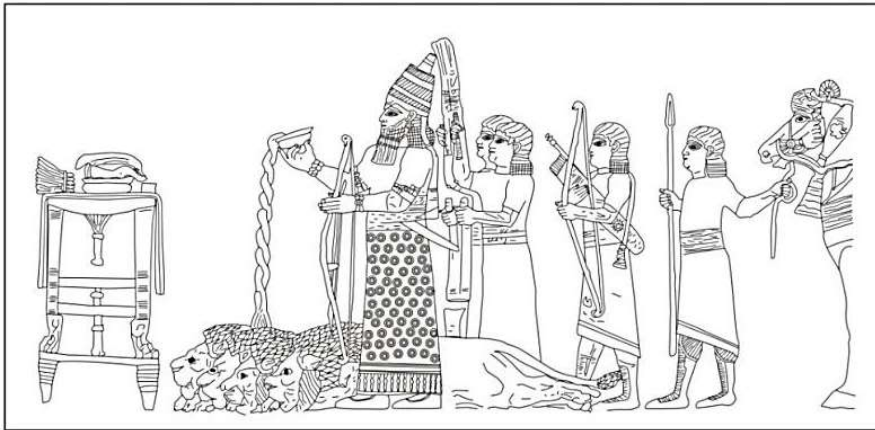
Polat, E. (2021). Antik Kayıtlarda Pers Uygarlığı: Sosyal ve Siyasal Hayat. U. Elyiğit (Ed.), *Anadolu Coğrafyasında Görülen Arkeolojik, Sanatsal ve Kültürel Faaliyetler* içinde (ss. 87-115). Eğitim Yayınevi.

Sevin, V. (1999). *Yeni Sanatı I Mimari*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

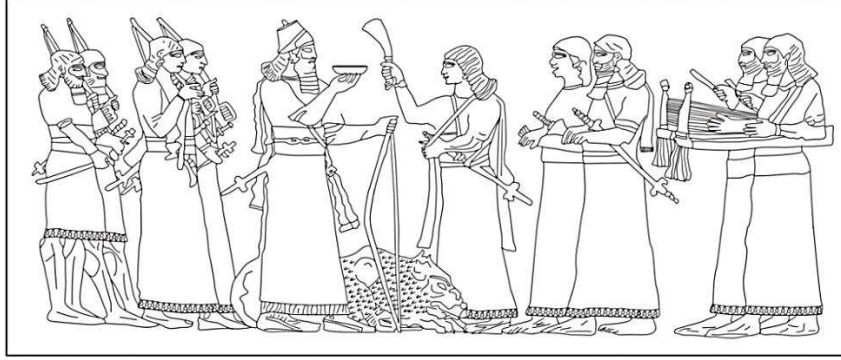
_____ (2010). *Assur Resim Sanatı*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ünal, A. (2012). Çivi Yazılı Belgeler ile Paleostolojik ve Arkeolojik Buluntular Işığında Eski Anadolu'da Avcılık. B. Söğüt (Ed.), *Stratonikeia'dan Lagina'ya/from Stratonikeia to Lagina Ahmet Adil Tırpan Armağanı Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan* (ss. 657-691). Ege Yayınları.

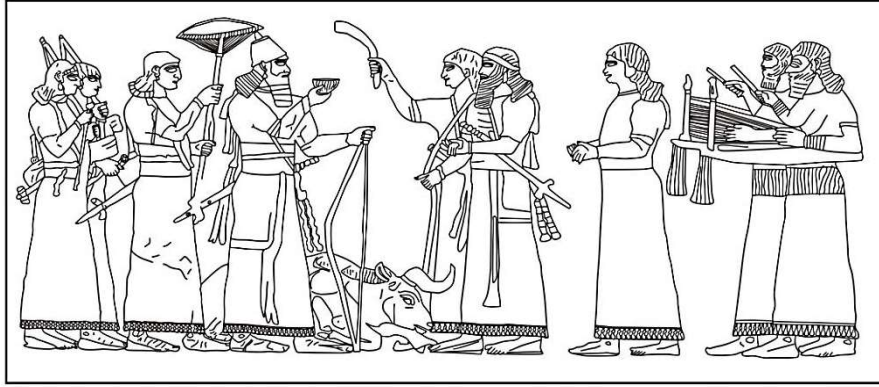
Ekler

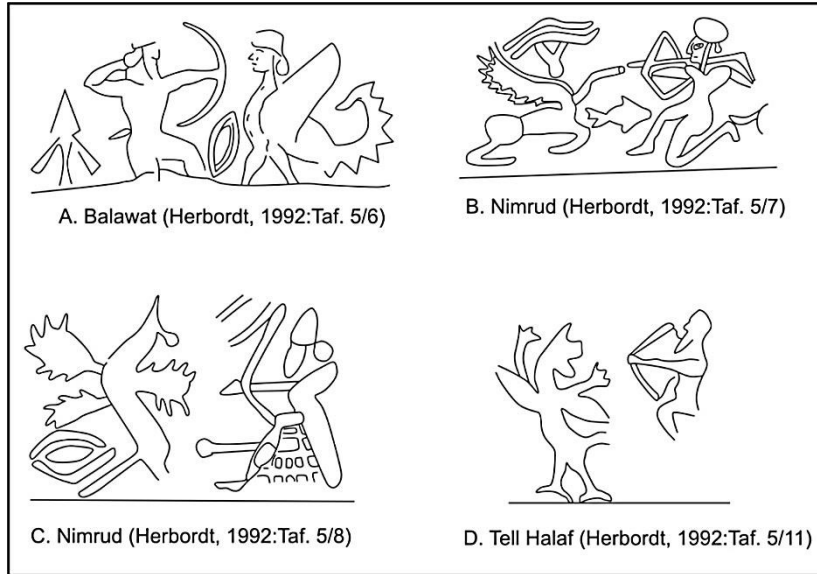
Çizim 1. Kral tarafından avlanılan aslanlara yapılan libasyon sahnesi (Barnett, 1958, fig. 97).

Çizim 2. Çizim 2. Kral ve yardımcıları eşliğinde avlanılan boğaya düzenlenen libasyon ritüeli (Sevin, 2010, s. 36).

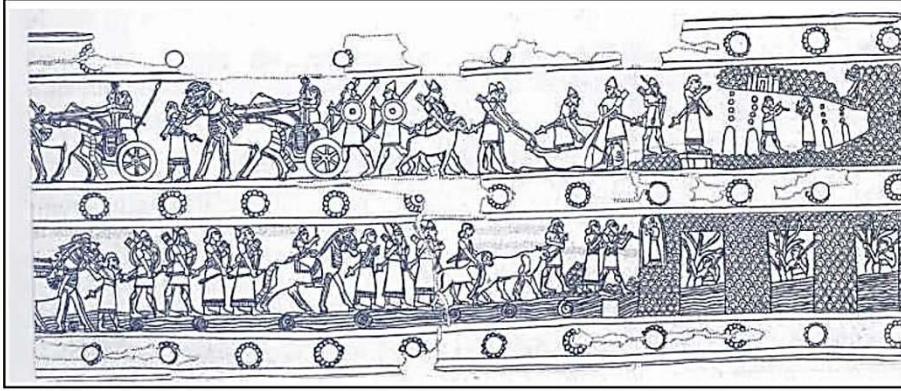

Çizim 3. Elinde kâse tutan kralın yabancı boğaya düzenlediği libasyon sahnesi (Barnett ve Lorenzini, 1975, fig. 35).

Çizim 4. Çeşitli mühür baskılarında yer alan mitolojik yaratıkların ok ile avlanma sahnesi (Herbordt, 1992, taf. 5/6-8, 11).

Çizim 5. Balawat tunç kabı kabartmasında yer alan, kurban edilen hayvanın iç organlarına bakarak kehanette bulunma sahnesi (Sevin, 2010, s. 69).